

Συνέντευξη με τον κ. Τσουρδαλάκη Αντώνιο
Κρήτη, Περβόλια Ν. Ρεδύμνης, Τ.Ε.Ι. Κρήτης (Παράρτημα Ρεδύμνου)
3 Ιουλίου 2004

Ερευνητές συμμετέχοντες στη συνέντευξη:

Σπυρόπουλος Σπυρίδων

Ερ. Λοιπόν, είμαστε σήμερα 3 Ιουλίου του 2004 στα Τ.Ε.Ι. Ρεδύμνου και έχουμε τη χαρά και την τιμή να συνομιλούμε με τον κύριο Αντώνη Τσουρδαλάκη. Κύριε Αντώνη εσείς γεννηθήκατε στις Μέλαμπες, σ' ένα χωριό που έχω ακούσει κι εγώ ότι έχει μουσική παράδοση, είχε και έχει ακόμα, έτσι;

Απ. Έχουμε σωστούς μουσικούς, πάμε σωστά όσον αφορά τη παράδοση. Δεν έχει αλλοιωθεί με τα χρόνια, προσπαθούμε όπως τα παίζανε οι παλαιοί μας συνεχίζουμε και εμείς. Δεν προσπαθούμε να τα αλλάξουμε.

Ερ. Είχατε στο σπίτι άλλους μουσικούς;

Απ. Ναι, το δικό μου το σπίτι πάει πίσω πάππου προς πάππου. Ξέρω και λένε... Λέει ο πατέρας μου ότι ο παππούς μου που εγώ τότε γνώρισα ήταν γέρος σε μια καρέκλα, είχε πάθει ημιπληγία αλλά ξέρω ότι ήταν ο πρώτος που έφερε, ακούω, ήταν ο πρώτος που έφερε το μαντολίνο στο χωριό αν δεν κάνω λάθος και είχε και ένα αδερφό ο οποίος έπαιζε κι αυτός λύρα, ένα άλλο αδερφό ο οποίος έπαιζε μαντολίνο, βιολί, συγνώμη. Και ύστερα τα κοπέλια αυτουνού του παππού μου είναι ο πατέρας μου που παίζει και αυτός λύρα και παίζει ακόμα κουτσά – στραβά, ο άλλος του γιος, ο Γιώργης έπαιζε λαούτο.

Ερ. Ο αδερφός σας.

Απ. Όχι, ο μπάρμπας μου.

Ερ. Ο αδερφός του πατέρα σας, έτσι;

Απ. Ναι. Ο παππούς μου είχενε οχτώ κοπέλια. Τα δυο κατέχω και παίζανε, ο πατέρας μου δηλαδή και ο Γιώργης το κάνανε οι συγχυρίες και παίζανε τέλος πάντων αυτοί όργανο, ο πατέρας μου λύρα ο Γιώργος λαούτο και είχαν και συγκρότημα στην Αυστραλία. Εγώ ύστερα... απ' τον πατέρα μου

πήρα 'γώ. Και τ' άλλα κοπέλια θα το 'χαν αυτό, τ' αδέρφια μου τα δύο το 'χαν το πάθος της μουσικής αλλά δεν έτυχε τώρα αυτοί να ασχοληθούνε μ' αυτό. Ένας αδερφός μου φιλοσχολεύεται ερασιτεχνικά για τον εαυτό του κι έφτιαξε κι ένα όργανο, το λένε Ντόλτσινα.

Ερ. Πώς;

Απ. Ένα όργανο έφτιαξε μόνος του, Ντόλτσινα το λένε.

Ερ. Ντόλτσινα;

Απ. Δεν ξέρω αν το ξέρετε.

Ερ. Όχι. Τι είδους όργανο;

Απ. Ένα έτσι μακρύ στενό είναι, το παίζεις στα γόνατά σου νομίζω.

Ερ. Έγχορδο;

Απ. Ναι.

Ερ. Σαν το κανονάκι, ας πούμε, κάτι τέτοιο;

Απ. Κάτι τέτοιο, με πένα το παίζεις.

Ερ. Αυτόν τον αδερφό σας πώς τον λένε;

Απ. Αυτός είναι ο αδερφός μου ο Μιχάλης.

Ερ. Ο Μιχάλης.

Απ. Έχω άλλον ένα, Θεοχάρης κουτσοπαίζει κιθάρα ακουστική αλλά όχι πολλά. Εγώ πιο πολύ ασχολήθηκα από μικρός, τι μικρός; Δεκατριών χρόνων πήγαμε στην Αυστράλια, Μελβούρνη.

Ερ. Γιατί πήγατε στην Αυστραλία;

Απ. Εκείνη την εποχή έφευγαν όλοι από εδώ πέρα όπου μπόρεγε να φύγει ο καθένας και είχεν ο πατέρας μου κάτι αδέρφια στην Αυστράλια και τότε πήραν κι αυτόν κι αυτός επήγαινε μόνος του πρώτα και μετά μας επήρνε και την υπόλοιπη οικογένεια. Έκατσαν αυτός πρώτα λίγο και μας επήρε κι εμάς. Εγώ ήμουνα πρώτος απ' τα πέντε κοπέλια.

Ερ. Ήσασταν δύο αγόρια;

Απ. Όχι πέντε αρσενικά ήμασταν. Και πήγαμε, δεκατριών εγώ, το '66. Το '66.

Ερ. Μέχρι την ηλικία των δεκατριών δεν είχατε πιάσει κάποιο όργανο ακόμα;

Απ. Όχι. Παρόλο που θυμούμαι στο χωριό που ήμουνα και μ' αρέσανε πάρα πολύ η μουσική, μ' αρέσανε... θυμούμαι και πήγαινα όταν ήθελε να γίνει γάμος επήγαινα και έστεκα κι εγώ με τους υπόλοιπους κοντά στα όργανα

που παίζανε κι έστεκα στα όργανα. Είχε έρθει, το '64 πρέπει να 'χεν έρθει ο Μουντάκης στο χωριό και θυμούμαι και πήγα δίπλα του και κάθομαν και τότε γρίκουνα συνέχεια. Δεν ξεκόλλησα, μ' άρεσεν πολύ η μουσική.

Ερ. Τι όργανα παίζανε τότε εκείνα τα χρόνια στο χωριό;

Απ. Λύρα. Εγώ έφταξα λύρα και λαούτο. Παλιότερα δεν υπήρχανε λαούτα, αλλά...

Ερ. Είχε μαντολίνο;

Απ. Ναι. Όπως ακούω και λένε υπήρχανε μόνο μαντολίνα. Παλιά - παλιά τώρα. Παλιά - παλιά ήταν λύρα, μαντολίνο.

Ερ. Δεν προλάβετε εσείς κανένα να παίζει μαντολίνο;

Απ. Όχι, όχι δεν... έφταξα εγώ το μαντολίνο ως δεύτερο όργανο.

Ερ. Και ποιοι παίζανε από το χωριό μέσα εκτός από τους συγγενείς σας;

Απ. Ήτανε... Θυμούμαι εγώ Αντώνης Λυρατζάκης ήταν ένας.

Ερ. Λύρα.

Απ. Ναι. Μιχάλης Μαργαρίτης, άλλος ένας Γιώργης που είναι στην Αθήνα τώρα, Γιώργης... μου διαφεύγει το όνομά του. Καλόγερο τότε παρονομιάζουν.

Ερ. Λύρα κι αυτός;

Απ. Λύρα.

Ερ. Και λαούτα είχε;

Απ. Λαούτα ήτανε ο Ζαχαρίας Αυγουστάκης, ο Νικολής ο Κουτσαφτάκης. Αυτοί οι δύο θυμούμαι και ήτανε έτσι οι βασικοί λαουτιέρηδες στο χωριό.

Ερ. Ο πατέρας σας τι θέση είχε ως μουσικός; Δηλαδή έπαιζε συχνά;

Απ. Ερασιτεχνικά, για παρέες μόνο στο χωριό, παρέες.

Ερ. Και φεύγετε και πάτε στην Αυστραλία.

Απ. Πάμε στην Αυστραλία, ναι.

Ερ. Εκεί πώς έρχεστε σε επαφή έτσι με το όργανο, με τη λύρα;

Απ. Είχα από εδώ πέρα το 'χα μέσα μου μικρόβιο όπως το 'χαν και οι πρόγονοι μου και μ' άρεσε τέλος πάντων. Ο πατέρας μου είχε μια λύρα βέβαια, δεν μ' άφηγε να την παίζω γιατί φοβότανε μην του τη σπάσω και δεν μ' άφηγε να παίζω τη λύρα. Θυμούμαι και τήνε κλείδωνε στην ντουλάπα και έπαιρνα κλειδί και άνοιγα την ντουλάπα όταν έλειπε τέλος πάντων και έπαιζα τη

λύρα. Αργότερα όταν είχα λεφτά, όταν έπιασα δουλειά και είχα λεφτά, παράγγειλα μια λύρα και είχα τέλος πάντων δική μου τότε λύρα και κίνησα. Έπαιζα μοναχός μου, προσπαθούσα όσο μπορούσα χωρίς να μου δείξει κανείς πράμα. Μοναχός μου έμαθα.

Ερ. Ο πατέρας σας καθόλου δεν ασχολήθηκε;

Απ. Όχι, μετ' εμένα ποτέ του δεν μου 'δειξενε πράγματα. Μόνος μου τέλος πάντων.

Και στα κρυφά.

Ερ. Και στα κρυφά. Γιατί στα κρυφά;

Απ. Γιατί πριν να πάρω εγώ δική μου λύρα την έπαιρνα στα κρυφά αυτήν τη δική του. Αλλά ύστερα εντάξει, έπαιζα τη δική μου.

Ερ. Γιατί ήταν έτσι αρνητική (η στάση του);

Απ. Δεν ήθελε να του σπάσω τη δική του λύρα. Φοβότανε μήπως του κάνω ζημιά και δεν ήθελε να παίζω τη λύρα του.

Ερ. Ήθελε όμως να ασχοληθείτε με τη λύρα; Ήθελε να μάθετε λύρα;

Απ. Δεν τον θυμάμαι ποτέ να 'πε αυτό το πράμα. Όχι. Δε νομίζω να 'θελε, γιατί αν ήθελε θε' να μου δώσει τη λύρα να με μάθει δυο πράματα. Δεν το θυμάμαι να το 'κανε. Δεν το θυμούμαι. Τέλος πάντων. Αγόρασα εγώ μια λύρα και ξεκίνησα σιγά - σιγά και την έμαθα.

Ερ. Πώς μάθατε τους πρώτους σκοπούς;

Απ. Πώς μαθαίνει ένας μια λύρα;

Ερ. Ναι.

Απ. Ένας που το 'χει μέσα του θα μάθει χωρίς να του δείξει κανείς τίποτα διότι έχει κάτι σκοπούς στο μυαλό του, ήχους και με το να παίζει το δοξάρι και να κουνά τα δάχτυλά του καταλαβαίνει όταν την πρωτοπιάσει, ξέρει ότι δεν είναι αυτό που πρέπει να ακουστεί απ' το όργανο, προσπαθεί, ακούει και σιγά - σιγά, μια - μια τη βγάνει τη νότα και κολλάει σιγά - σιγά με τον καιρό και βγάνει ένα εύκολο σκοπό και σιγά - σιγά μαθαίνει.

Ερ. Ο πρώτος σκοπός που μάθατε ποιος ήταν;

Απ. Πού να θυμάμαι; Δε θυμάμαι.

Ερ. Αυτούς τους είχατε στο μυαλό σας ή είχατε και κασέτες, δίσκους τους βάζατε και ακούγατε;

- Απ. Πιο πολύ, πιο πολύ στο μυαλό. Τότε δεν είχα, δεν θυμάμαι να ‘χα μουσικό εξοπλισμό. Αργότερα αγόρασα πικ απ με δίσκους και από εκεί ύστερα πήγα καλά με κασέτες, τέτοια.
- Ερ. Ποιον αγοράσατε πρώτο καλλιτέχνη και βάλατε να ακούσετε;
- Απ. Πού να θυμούμαι τώρα, αλλά θυμούμαι μόνον ότι μου άρεσεν ο Μουντάκης. Μ’ άρεσε όταν άκουγα άλλους μ’ άρεσεν ο Μουντάκης και τραγουδούσα και του Μουντάκη θυμούμαι και τραγουδούσα. Αργότερα άμα έμαθα λιγάκι τη λύρα, μεταπήδηξα στο Σκορδαλό. Κατάλαβα δηλαδή ότι το παίξιμο του Σκορδαλού ήτανε κάτι άλλο, αλλιώςτικο, που σε τραβάει, που έχει κάποια άλλη αξία και εκόλλησα. Μετά δηλαδή απ’ αυτό δεν ξαναασχολήθηκα... έπαιζα και άλλους θέβαια, αλλά εντάξει. Ύστερα ο Σκορδαλός ήταν ο βασικός μου δάσκαλος, ας πούμε.
- Ερ. Θα ‘ρθω πάλι, σ’ αυτή τη διαφορά, θα μου πείτε λίγο αργότερα για το Σκορδαλό και τον Μουντάκη. Εσείς ξεκινάτε να παίζετε πλέον λύρα σιγά - σιγά. Πότε φτάνετε να πείτε ότι είμαι έτοιμος και παίζετε σε κάποιο γλέντι; Εκεί στην Αυστραλία έγινε αυτό;
- Απ. Ναι. Πότε; Δεν θυμάμαι τώρα χρονολογίες, δεν θυμάμαι. Πάντως υπάρχουνε... πρώτα - πρώτα παίζαμε εμείς. Η οικογένειά μας είμαστε όλοι μουσικοί. Τα άλλα αδέρφια και μπαρμπάδες απού δεν επαίζανε όργανο, ξέρουν και τραγουδούνε και κάναμε παρέες στα σπίτια μας. Διασκεδάζαμε δηλαδή αναμεταξύ μας.
- Ερ. Μαζεύσασταν και παίζατε, ο πατέρας σας έτσι...
- Απ. Ο πατέρας μου κι εγώ. Και από εκεί ξεκίνησα, δηλαδή οικογενειακά παίζαμε. Τύχαινε και ξένοι καμιά φορά, να παίζομε... μεγάλωνε δηλαδή η παρέα, να παίζομε... σε άλλους ανθρώπους, δε’ να μας εκαλέσουν σε κάποια εκδήλωση, στο σπίτι, σε κάποια γιορτή. Εν τω μεταξύ δημιουργηθήκανε και συλλόγοι διάφοροι οι οποίοι είχανε ανάγκη από μουσικά όργανα και από εκεί πήγαμε στις εκδηλώσεις μουσικές.
- Ερ. Πώς γίνεται και σας φωνάζουν πρώτη φορά να παίζετε; Γίνεται κάποιος γάμος, γλέντι;

- Απ. Σε σύλλογο θα παίξαμε, αλλά σε... δηλαδή σε... κάνουνε κάθε γιορτή, κάνουνε ορισμένα γλέντια τα Χριστούγεννα, δεν ξέρω κάθε πότε, και νομίζω εκεί επρωτόπαιξα.
- Ερ. Μόνος σας παίζατε ή και μαζί με τον πατέρα;
- Απ. Με τον μπάρμπα μου τον άλλο, του πατέρα μου τον αδερφό, το Γιώργη που είπα νωρίτερα.
- Ερ. Τον Γιώργο.
- Απ. Μαζί με αυτόν εξεκίνησαμε και επαίξαμε. Είχα δηλαδή λαουτιέρη το μπάρμπα μου τον Γιώργη.
- Ερ. Λύρα μόνο εσείς ήσασταν σε αυτό το γλέντι ή ήταν κι άλλος;
- Απ. Όχι, μόνο εγώ.
- Ερ. Μόνο εσείς.
- Απ. Μόνο εγώ. Μόνο εγώ.
- Ερ. Και ο κόσμος πώς σας αντιμετώπισε;
- Απ. Τότες έπαιξα εγώ καλή λύρα, δηλαδή τότες ήμουν απ' τους πρώτους. Ήπαιζα... Όποιος παίζει Σκορδαλό!
- Ερ. Πόσους σκοπούς ξέρατε τότε;
- Απ. Πολλούς. Τσι περισσότερους του Σκορδαλού, τσι περισσότερους. Είχα βγει ψηλά όσον αφορά ποιότητα να έχω. Δηλαδή τότες ήμουν σχετικά καλός και άρεσα δηλαδή στον κόσμο και με παίρνανε σε γάμους, σε βαφτίσεις τέτοια, κοινωνικές εκδηλώσεις. Αλλά πιο πολύ σε συλλόγους. Επήγαμε στο Σίδνευ, έχω πάει στην Αδελαΐδα, στο Μπρίσμπακ, σε διάφορες πολιτείες δηλαδή μας εκαλούσαν και επηγαίναμε.
- Ερ. Και με λαουτιέρη; Τον μπάρμπα;
- Απ. Ο μπάρμπακ μου, ο Γιώργης. Ναι. Αυτοί, οι δυο μας.
- Ερ. Βγάζατε και λεφτά τότε; Πληρώνανε εκεί στην Αυστραλία;
- Απ. Ναι, εντάξει. Ναι. Υπήρχανε και μπαξίσια και πληρωνόμαστε και απ' το σύλλογο.
- Ερ. Όμως εσείς δεν κάνετε αυτό σαν βασικό επάγγελμα;
- Απ. Όχι, όχι. Κύριο επάγγελμα δεν το 'χω αυτό. Ήμουν στον Ο.Τ.Ε. τεχνικός, στο κέντρο. Αυτό ήταν το κύριο επάγγελμα και ως χόμπι ήταν η λύρα.
- Ερ. Και τραγουδούσατε, ε; Τραγουδούσατε τότε;

- Απ. Ναι. Και στο τραγούδι ήμουν πάρα πολύ καλός και πριν να πάμε στην Αυστραλία, εδώ πέρα έμενα σ' ένα σπίτι ήμουνα οικοτρόφος και με βάζανε στο τραπέζι, όταν ήθελαν να φάμε με βάλανε να τραγουδώ. Και δεν ήμουνα κακός και εκτός κρητικά, δηλαδή λαϊκά θυμάμαι τον Καζαντζίδη τον έπιανα καλά.
- Ερ. Παντρεύεστε στην Αυστραλία;
- Απ. Όχι.
- Ερ. Πριν φύγετε απ' την Αυστραλία είχατε παντρευτεί;
- Απ. Πήγα, έμεινα εκεί πέρα πόσα χρόνια. Απ' το '66 μέχρι το '89 γύρισα εδώ πέρα.
- Ερ. Το '89 γυρνάτε εδώ πέρα ανύπαντρος.
- Απ. Διακοπές, ναι. Γνώρισα μια κοπελιά στο χωριό, αρραβωνιαζόμαστε, έκανα έξι μήνες εδώ διακοπές. Και γνώριξα τη γυναίκα μου και αρραβωνιαστήκαμε. Είπαμε να ρθει να κάνουμε εκεί πέρα το γάμο, αλλά ύστερα είπα... μετάνιωσα κι ήρθα εδώ πέρα και κάναμε τον γάμο τον επόμενο χρόνο, το '80. Και την πήρα και πήγαμε στην Αυστραλία το '80. Κάναμε δέκα χρόνια μέχρι το '91 και ήρθαμε εδώ πέρα το '91.
- Ερ. Κάνετε τα παιδιά στην Αυστραλία;
- Απ. Ναι, κάναμε τα δύο, τον Κώστα και τον Γιάννη στην Αυστραλία και τον τελευταίο τον Γεώργιο, εδώ πέρα.
- Ερ. Κι έρχεστε εδώ το '91. Με το που έρχεστε εδώ το '91 ξανασχολεύετε πάλι με... να παίζετε; Τι γίνεται;
- Απ. Ναι, φιλοσχολήθηκα.
- Ερ. Στο χωριό πηγαίνετε;
- Απ. Ναι, στις Μέλαμπες έμενα. Έκανα ένα χρόνο στο χωριό και σε γλέντια και σε γάμους, βαφτίσια φιλοέπαιξα λιγάκι στο χωριό.
- Ερ. Με ποιον λαουτιέρη;
- Απ. Ποιους λαουτιέρηδες; Ο Μαρκογιάννης όπως είπα πρώτα.
- Ερ. Τον Μαρκογιάννη τον γνωρίσατε μόλις ήρθατε πάλι εδώ;
- Απ. Ναι.
- Ερ. Το '91;

- Απ. Τον ήξερα και από πριν. Και στην Αυστραλία είχε έρθει και τον γνώριζα δηλαδή από παλιά. Και τον Γιώργο τον Χατζιδάκη αν ενθυμούμαι... και κάτι χωριανούς, χωριανά κοπέλια. Ναι.
- Ερ. Παρατηρήσατε καμιά αλλαγή όλα αυτά τα χρόνια που ήσασταν κάτω; Όταν γυρίσατε πλέον το '91 εδώ πέρα είχαν αλλάξει τα πράγματα στα μουσικά...;
- Απ. Όταν έφυγα εγώ δεν θυμούμαι. Όσον αφορά μουσικά δεν θυμούμαι πολύ, πάρα πολύ. Το μόνο που ενθυμούμαι είναι πως είχα πάει στο Μουντάκη και μ' αρέσενε πάρα πολύ. Μόνο του Μουντάκη το γλέντι που είχα πάει και μου έχει μείνει και κάτι γάμοι που θέλανε να γίνουν και έξω απ' την εκκλησιά θέλανε να χορέψουμε τη νύφη, γιατί το βράδυ δεν θυμούμαι να μας επαίρνανε στα γλέντια οι πατεράδες μας. Δεν επαίρνανε τα κοπέλια εκείνη την εποχή στο γλέντι το βραδινό. Και δηλαδή μόνο στην εκκλησιά που όποιος ήθελε πήγαινε, ας πούμε. Και δεν θυμούμαι τώρα συγκεκριμένα δηλαδή ποιότητα, πώς ήτανε, αλλά...
- Ερ. Άλλαξε τίποτα στα γλέντια;
- Απ. Αλλιώς ήτανε. Τότε δεν υπήρχανε... δεν υπήρχε το κτίριο του συλλόγου που τώρα που βάζει πολλά άτομα. Τότες εγινόταν θυμούμαι άλλο γλέντι στην νύφη στην αυλή, στο καφενείο τση νύφης. Σ' ένα καφενείο πήγαινε η νύφη, σ' άλλο καφενείο ο γαμπρός. Ήτανε λίγα άτομα, σχετικά. Πόσα να βάνανε; Πενήντα; Εκατό; Διακόσια; Δεν ξέρω, δε νομίζω διακόσια. Λίγα. Τότες δεν εκαλούσανε. Τώρα εκαλούνε από άκρα σ' άκρα το χωριό, τότες εκαλούσανε συγγενείς και κάτι φίλους.
- Ερ. Από οργανοπαίχτες έχει αλλάξει κάτι; Είδατε νέα πρόσωπα;
- Απ. Μόνο τώρα, επειδής έλειπα σου λέω είκοσι τρία χρόνια έχω ένα κενό, το οποίο δεν μπορώ να πω τι γινόταν τότε.
- Ερ. Οπότε εδώ συνεχίζετε και παίζετε σε κάποια γλέντια.
- Απ. Έπαιξα σε μερικά γλέντια, δεν ασχολήθηκα και πολύ και σιγά – σιγά...
- Ερ. Και πώς αρχίζει τώρα η στρόφη προς το λαούτο;
- Απ. Όταν ήρθα είχα λύρα. Δεν είχα λαούτο. Έπαιξα σε ψιλογλέντια, έκαμα σε κάτι ξενοδοχεία υπάλληλος και μετά αποφάσισα να ανοίξω το μαγαζί που έχω πίσω απ' το Δημαρχείο.

- Ερ. Με τα μουσικά όργανα;
- Απ. Ναι και άρχισα κι έφτιαχνα και όργανα.
- Ερ. Αυτό πώς έγινε;
- Απ. Έφτιαχνα και στην Αυστράλια όργανα εγώ.
- Ερ. Κάποιος σας είχε δείξει ή μόνος σας;
- Απ. Μόνος μου. Την λύρα που είχα πάρει, θέλω να πω, είχα αγοράσει μια λύρα η οποία δεν μου άρεσεν ιδιαίτερα, έτσι στο παίξιμο, στο ήχο, δεν μου άρεσε και ξεκίνησα δοκιμαστικά κι έκαμα μια λύρα χωρίς εργαλεία παρά σκέτα, κάτι λίμες, ξυλοφάγες, και μου πήραν πέντε - έξι μήνες να κάμω μια, τέλος πάντων και είχε έρθει τότε ο Σκορδαλός, στην Αυστράλια είχε φέρει και του λέω «δοκίμασέ την Θανάση». Λέει «εντάξει». Δεν μου είπε δεν κάνει τίποτα, μου έδωσε κουράγιο τέλος πάντων «καλά πας» και παρόλο που δεν θα 'παιζαν, δεν ήταν σπουδαία λύρα, σπουδαίο όργανο, αλλά έκαμα δεύτερο, έκαμα τρίτο, έκαμα πολλά. Έκανα τότες όργανα ως χόμπι και τότες, δηλαδή έκανα τουλάχιστο είκοσι λύρες στην Αυστράλια έχω χαρίσει, δηλαδή σε συλλόγους, σε συγγενείς τσι χάριζα. Και τη λύρα που αγόρασα από εδώ πέρα και αυτή τη χάρισα σε ένα σύλλογο που... λάθος το 'καμα γιατί έπρεπε να την κρατήσω. Τέλος πάντων.
- Ερ. Οπότε εδώ ανοίγοντας το μαγαζί αρχίζετε και συνεχίζετε και φτιάχνετε λύρες;
- Απ. Συνεχίζω και φτιάχνω όργανα, ναι, λύρες.
- Ερ. Και άλλα όργανα εκτός από λύρα;
- Απ. Και μετά άρχισα και φτιάχνω και λαούτα, ναι.
- Ερ. Μόνος σας πάλι κι αυτό; Δεν σας έδειξε κανένας;
- Απ. Ναι, ναι μόνος. Και σιγά - σιγά βέβαια και τα κοπέλια, ο Κώστας, αρχίσανε και τα κοπέλια να παίζουνε λύρα. Ο Κώστας πρώτος, ο Γιάννης καθυστέρησε λιγάκι, δεν είχενε μεγάλη...
- Ερ. Τους παρακινήσατε να μάθουν;
- Απ. Όχι, όχι. Είχα το όργανο στο σπίτι, το πιάνανε κι αυτοί και ο Γιάννης σιγά - σιγά έμαθε κι αυτός. Ήθελε λαούτο αλλά δεν είχα τότε, όταν πρωτόρθε εδώ πέρα το '91, περάσανε δυο - τρία χρόνια για να κάμω μαγαζί και να ξεκινήσω συστηματικά να σάζω όργανα. Αλλά είχα μόνο αυτή τη λύρα που

είχα φέρει μαζί μου. Μ' αυτή παίζαμε και έμαθεν ο Κώστας πρώτος λύρα και μετά αργότερα έμαθε και ο Γιάννης, χωρίς να το θέλει. Παρόλο που 'θελε λαούτο, αυτός έμαθε λύρα.

Ερ. Εσείς τώρα λαούτο πώς παίζατε;

Απ. Έφτιαχνα λαούτα και μ' άρεσε να το παίζω. Μ' αρέσει. Δεν ξέρω, μ' αρέσει.

Ερ. Και ξέρατε κάποια πράγματα; Σας είχε δείξει ο θείος;

Απ. Όχι, τίποτα, τίποτα. Το λαούτο είναι πιο εύκολο νομίζω κι άμα ξέρεις ένα όργανο μπορείς και μαθαίνεις ένα άλλο πιο εύκολα.

Ερ. Τα πατήματα που κάνεις στη λύρα, ας πούμε, τα μεταφέρατε στο λαούτο;

Απ. Ναι. Όταν είσαι μουσικός, πιάνεις ένα όργανο και αυτόματα ξέρεις αν ο ήχος είναι εντάξει. Δηλαδή και μια κιθάρα και ό,τι όργανο και να πιάσεις θα καταλάβεις, θα βγάλεις ένα σκοπό, ανεξάρτητα αν δεν το 'χεις πιάσει ποτέ σου, όταν είσαι μουσικός. Έφτιαξα αργότερα λαούτα και άρχισαν τα κοπέλια και παίζανε λύρα καλή και καλύτερη από μένα κι άρχισα εγώ και την παρέτεινα την λύρα και συνόδευα τα κοπέλια στο λαούτο. Και τώρα δεν παίζω, δεν την πιάνω και καθόλου. Λιγάκι, κάπου - κάπου αλλά σπάνια. Μ' αρέσει να πιάσω το λαούτο, να πιάσουν τα κοπέλια τη λύρα κι εγώ να τσι βοηθάω, να συνοδεύω. Ναι. Αυτά.

Ερ. Βλέποντας τα παιδιά σας να ασχολούνται με τη λύρα...;

Απ. Χαίρομαι διότι είναι δυνατοί.

Ερ. Τους παροτρύνατε; Θέλατε να ασχοληθούνε κι επαγγελματικά;

Απ. Μπα. Δεν τους λέω εγώ συνειδητά μάθετε ή παίξετε απλώς τση βοηθώ. Τόνη δίνω όλα τα εφόδια που χρειάζεται για να προχωρήσουνε. Ό,τι θένε δηλαδή από μουσική που θε' ν' ακούσουνε, παλιά κομμάτια δηλαδή όταν... προσπαθώ να βρω ζωντανές του Σκορδαλού όπου βρω, προσπαθώ να τα μαζέψω.

Ερ. Όταν σας είπε ο Γιάννης «θέλω να σπουδάσω κιόλας κάτι σχετικά με τη μουσική», εσείς θέλατε να γίνει μουσικός, ν' ασχοληθεί με αυτό το επάγγελμα;

Απ. Ναι, ναι, ναι. Δεν του 'πα εγώ όχι, μ' αρέσει να ασχολούνται με τη μουσική. Είναι το καλύτερο πράγμα.

- Ερ. Τους συμβουλέψατε καθόλου όσον αφορά το πώς θα παίζουνε τους σκοπούς, πώς θα χειρίζονται το δοξάρι;
- Απ. Καμιά φορά μπορεί να ντων έκανα κάποια παρατήρηση ως γνώμη δική μου ότι έτσι μου φαίνεται ότι πάει καλλιά, κάτι ψιλοπαρατηρήσεις, όχι, δεν τους έδειξα εγώ τίποτα, απλώς τη γνώμη μου έλεγα για κάτι κομμάτια που θέλαν να παίξουν καμιά φορά. Αλλά τώρα δεν θένε καμιά σύσταση δηλαδή όσο αφορά το τι να παίζουνε. Δε χρειάζεται.
- Ερ. Μοιάζουνε μεταξύ τους τα δυο παιδιά;
- Απ. Ναι.
- Ερ. Έτσι στον τρόπο που παίζουνε; Στον τρόπο που επεξεργάζονται ένα σκοπό, που ενώνουν ένα σκοπό με έναν άλλο;
- Απ. Ναι. Ο Γιάννης είναι πιο συγκεκριμένος με τη τεχνική του Θανάση Σκορδαλού. Ναι, το ‘χει ψάξει πολύ κι έχει πιάσει τη λεπτομέρεια απόλυτα. Μόνο ο Σκορδαλός έπαιζε... σαν τον Σκορδαλό και μόνο ο Γιάννης παίζει σαν τον Σκορδαλό. Τα κομμάτια δηλαδή του Σκορδαλού δεν τα παίζει κανείς απάνω στην Κρήτη.
- Ερ. Τι είναι αυτό έτσι που κάνει αυτό το γνώρισμα του Σκορδαλού που έχει πάρει και ο Γιάννης;
- Απ. Γιατί; Γιατί πιστεύουμε...
- Ερ. Και τι είναι θέλω να μου πείτε...
- Απ. Γιατί να κολλήσει στο Θανάση εννοείς;
- Ερ. Και αυτό αλλά και τι είναι τελικά αυτό το γνώρισμα που βλέπετε στο γιο σας και το ‘χει και ο Σκορδαλός;
- Απ. Ο Σκορδαλός έχει ένα συγκεκριμένο, ένα στιλ παιξίματος αφού δεν το ‘χει κανείς άλλος. Όλοι παίζουνε του Σκορδαλού τα κομμάτια, τους σκοπούς αλλά τότε πλησιάζουμε ας πούμε εβδομήντα τοις εκατό. Ξέρεις ότι... δηλαδή ακούς εμένα να παίζω το Σκορδαλό και ξέρεις ότι αυτό δεν είναι Σκορδαλός. Παίζει... κάποιος άλλος παίζει τα κομμάτια του. Κι έτσι είναι όλοι μέχρι τώρα πάνω στη Κρήτη.
- Ερ. Τι ήταν το ιδιαίτερο αυτό που έκανε;
- Απ. Ο Σκορδαλός;
- Ερ. Ναι.

- Απ. Δύσκολο να περιγράψει κανείς το στιλ αυτουνού από άλλωνών. Είναι μια τεχνική στη λεπτομέρεια στο δοξάρι εγώ πιστεύω αφού δεν το έχει κανείς άλλος.
- Ερ. Είναι στην ταχύτητα;
- Απ. Όχι, όχι συγκεκριμένα, δεν θα λεγα πως... Παρόλο που παίζανε γρήγορα, ζωντανά και άλλοι παίζουνε γρήγορα, αλλά...
- Ερ. Και ο Μουντάκης έπαιζε πολύ γρήγορα...
- Απ. Και ο Μουντάκης έπαιζε πολύ γρήγορα, αλλά το στιλ, το δοξάρι κάνει τη διαφορά. Το δοξάρι του Σκορδαλού ήταν διαφορετικό από των άλλων. Έχει κάποιο στιλ αφού τον διακρίνει και σε συγκινεί παραπάνω. Έχει μια τεχνική που σε κάνει να δανειστείς ας πούμε...
- Ερ. Το τραγούδι του σας άρεσε;
- Απ. Στην αρχή, όχι.
- Ερ. Γιατί;
- Απ. Δεν ήταν μελωδικός, δεν είχε τη μελωδία του Μουντάκη, δεν είχε τη γλυκάδα του Μουντάκη. Όμως όταν μπεις στο πνεύμα της μουσικής, θα καταλάβεις ότι το τραγούδι του, δεν τότε πιάνει κανείς. Έχει τεχνική στο τραγούδι όπως και στο δοξάρι που δεν μπορεί να τότε φτάσει κανείς.
- Ερ. Όλοι λένε ότι ήξερε πού θα μπει...
- Απ. Έμπαινε σε σημεία, ήξερενε τσι χρόνους απόλυτα, ήξερενε παύσεις. Ήξερενε πότε... μπορούσε και συνδύαζε χρόνο δηλαδή και ήχο τόσο που κανείς άλλος δεν μπορεί. Με κάτι τεχνικές που δεν μπορεί να τις παλέψει κανείς, ναι. Και μας άρεσενε γι' αυτό και κολλήσαμε στο Θανάση.
- Ερ. Και ο Γιάννης τι έχει πάρει τώρα από αυτόν;
- Απ. Από αυτόν...
- Ερ. Μπορείτε να μου περιγράψετε έτσι λίγο τον Γιάννη και τον Κώστα; Τα γνωρίσματά τους;
- Ερ. Τι διαφορά έχει ο Γιάννης με τον Κώστα στον παίξιμο;
- Απ. Ναι.
- Ερ. Και τι σας αρέσει έτσι στον Γιάννη, τι σας αρέσει στον Κώστα, τι δεν σας αρέσει στον Γιάννη και στον Κώστα.

- Απ. Ο Γιάννης με τροζαίνει (τρελαίνει) στο παίξιμο. Είναι σαν ν' ακούω τον Σκορδαλό τον ίδιο όπως είπα και πριν. Ο Γιάννης είναι... μου το 'χουνε πει και πολλοί, αλλά και ξέρω κι από μόνος μου, ότι όταν ακούς τον Γιάννη και δεν τότε βλέπεις, νομίζεις ότι παίζει ο Θανάσης ο Σκορδαλός. Τόσο δα τον έχει πλησιάσει, δε θα έλεγα εκατό τοις εκατό, αλλά τον έχει πλησιάσει τόσο πολύ που η διαφορά είναι ελάχιστη. Αυτό στον Γιάννη. Ελάχιστη.
- Ερ. Κάτι που δεν σας αρέσει στον Γιάννη;
- Απ. Δεν μπορώ να σκεφτώ τίποτα.
- Ερ. Ο τρόπος που τραγουδάει σας αρέσει;
- Απ. Ναι. Τραγουδεί, έχει...
- Ερ. Εμάς μας είπε ότι δεν τραγουδάει πάντα, όποτε έχει διάθεση.
- Απ. Ναι, είναι, ναι, ότι πρέπει να έχει κέφι για να ανοίξει το στόμα του. Αμα δε βλέπει σωστά πράγματα, παίζει αλλά μηχανικά.
- Ερ. Έχουν παίζει και οι δύο σε ζωντανό γλέντι, έτσι;
- Απ. Ναι.
- Ερ. Έτσι όπως τους έχετε παρακολουθήσει, ποιος κάνει περισσότερο κέφι στον κόσμο;
- Απ. Ο Κώστας τώρα λείπει τέσσερα χρόνια στη Θεσσαλονίκη και εδώ στο χωριό έχει παίζει όταν έχει κατεθεί μόνο για διακοπές το καλοκαίρι, έχει παίζει στα... δεν είναι τόσο γνωστός όσο είναι ο Γιάννης. Στη Θεσσαλονίκη όμως παίζει παντού, είναι ο καλύτερος στη Θεσσαλονίκη όπως καταλαβαίνω γιατί τότε παίρνουν και πάει στη Ξάνθη.
- Ερ. Εσείς τους έχετε ακούσει και τους δύο ζωντανά. Ποιος σας αρέσει περισσότερο;
- Απ. Ο Γιάννης.
- Ερ. Τι δεν κάνει ο Κώστας;
- Απ. Ο Κώστας δεν έχει απόλυτα πιάσει... επειδή εγώ... μ' αρέσει ο Θανάσης ο Σκορδαλός, δηλαδή όλους τους ζυγιάζω με τον Σκορδαλό.
- Ερ. Δηλαδή το ότι μοιάζει λίγο περισσότερο στο στιλ του αυτό είναι η διαφορά τους;
- Απ. Ναι, ναι. Έχει πιο πολύ σιμώσει ο Γιάννης τον Σκορδαλό.
- Ερ. Κατά τα άλλα η τεχνική τους στο δοξάρι;

- Απ. Ο Γιάννης έχει πιο πολύ σιμώσει στην τεχνική του Σκορδαλού. Κι ο Κώστας παρόλο που ήταν κι αυτός, το 'χε το ταλέντο από μικρός, δεν το 'πιασε, άφησε και περάσανε χρόνια περάσανε χρόνια για να πιάσει τη λύρα από κοντά, ζεστά. Τώρα στη Θεσσαλονίκη παίζει συνέχεια σε διάφορες εκδηλώσεις εκεί πέρα. Κι εδώ θα παίζει το άλλο Σάββατο παέ στα Χανιά, έχει. Αλλά δεν είναι τόσο γνωστός ο Κώστας όσο είναι ο Γιάννης. Ο Γιάννης έχει πάει και στην τηλεόραση τρεις φορές και είναι γνωστός από άκρα σ' άκρα στην Κρήτη, δηλαδή. Είναι σαν όνομα.
- Ερ. Από πλευράς ρεπερτορίου και οι δύο είναι τα ίδια; Και οι δύο παίζουν με τον ίδιο τρόπο;
- Απ. Ο Γιάννης παίζει όλα τα κομμάτια του Σκορδαλού, παίζει και κάτι άλλα, έτσι, διάφορα. Δεν τον ενθουσιάζουνε τ' άλλα διότι εντάξει, καλά είναι αλλά δεν έχουνε την τέχνη απού έχει του Θανάση το παίξιμο. Δεν έχουν τα άλλα. Είναι πιο απλά και αυτός θέλει το σύνθετο, το δύσκολο. Παίζει δύσκολα του Σκορδαλού, που δεν τα παίζει... μόνο ο Θανάσης τα 'παιζε. Ο Κώστας παίζει και διάφορους άλλους. Το ρεπερτόριο δηλαδή του Κώστα είναι καλύτερο σ' ένα γλέντι, ο Κώστας θα διασκεδάσει τον κόσμο πιστεύω καλύτερα διότι τσι παίζει όλους. Ο κόσμος τώρα θέλει ν' ακούσει όχι μόνο Σκορδαλό, αλλά κομμάτια απ' όλους.
- Ερ. Παίζει και νησιώτικα;
- Απ. Ναι. Και ο Γιάννης τα παίζει αλλά ο Κώστας είναι νομίζω πιο... από διάφορους του ρεπερτορίου ενώ ο Γιάννης βασίζεται μόνο στον Σκορδαλό. Παρόλο που παίζει και άλλους αλλά βασίζεται ενενήντα τοις εκατό στο Σκορδαλό.
- Ερ. Σε σχέση με εσάς, με το πώς ξεκινάγατε εσείς ένα γλέντι, έχουν αλλάξει κάτι τα παιδιά; Εσείς πώς ξεκινάγατε ένα γλέντι; Τι παίζατε;
- Απ. Έπαιζα διάφορα. Με συρτό ξεκινούσαμε.
- Ερ. Με τον Πρώτο;
- Απ. Όχι. Με ακουστικά κομμάτια, έτσι, πιο αργά για να ακούνε πιο πολύ, θέλω να πω και ριζίτικα, τραγούδια, ας πούμε. Ε, τώρα παίζουν κι αυτοί κομμάτια που δεν είναι χορευτικά στην αρχή, μέχρι αργότερα που δίνουν χώρο για άλλα κομμάτια.

- Ερ. Δικά σας κομμάτια φτιάξατε ποτέ;
- Απ. Έχω φτιάξει, και ο Γιάννης και ο Κώστας. Έχουμε κάμει δημιουργίες κι εμείς δικές μας αλλά θεωρούμε ότι είναι έτσι τση πλάκας, όπως τα περισσότερα τώρα που βγαίνουνε είναι τση πλάκας. Λίγα είναι αυτά που θεωρούμε ότι έχουν αξία, δεν θεωρούμε ότι τα κομμάτια που έχουμε βγάλει είναι σπουδαία για να ηχογραφηθούν.
- Ερ. Όταν γράφετε κάτι δικό σας πρώτα μουσική γράφατε ή στίχο;
- Απ. Μουσική. Στίχο δεν ασχολήθηκα. Λιγάκι έχω κάνει...
- Ερ. Σε συρτό γράφετε;
- Απ. Ναι, ναι. Πάντα συρτά προσπαθούμε γιατί αυτός είναι ο σοβαρός σκοπός, τα άλλα είναι έτσι...
- Ερ. Στο συρτό συνήθως πόσες μουσικές φράσεις βάζετε όταν θέλετε να γράψετε κάτι δικό σας;
- Απ. Τι εννοείς φράσεις;
- Ερ. Μουσικά θέματα, ας πούμε, συνήθως εγώ βλέπω ότι τα συρτά έχουν δύο μουσικά θέματα.
- Απ. Αυτό δεν το καταλαβαίνω.
- Ερ. Δηλαδή ξεκινάτε ας πούμε, σας έρχεται ένας σκοπός στο μυαλό σας, έτσι; Θα βάλετε και δεύτερο σκοπουδάκι μέσα σ' αυτό το κομμάτι;
- Απ. Καλό είναι. Παλιά...
- Ερ. Πώς το σκέφτεστε δηλαδή όταν το φτιάχνετε το συρτό;
- Απ. Τα συρτά έχουνε δυο γυρίσματα.
- Ερ. Αυτό ήθελα να μου πείτε: πόσα γυρίσματα.
- Απ. Το πρώτο και το δεύτερο, που έχουνε παραλλαγές βέβαια. Δεν μπορείς να παίζεις ακριβώς το ίδιο. Έχουνε κάτι ψιλοπαραλλαγές. Είναι πάντως πρώτο και δεύτερο. Κάθε σκοπός έχει το πρώτο γύρισμα και το δεύτερο. Παλιά εβγάζανε των 45 στροφών δίσκο και βάζανε... δύο σκοπούς θε' να βάλουνε στην κάθε μεριά, δηλαδή τέσσερα γυρίσματα.
- Ερ. Τέσσερα γυρίσματα.
- Απ. Τώρα παρόλο που δεν είναι σαράντα πέντε στροφές πλέον οι δίσκοι, εδά βγάζουμε ένα σκοπό και στα cd ένα σκοπό, σταματάς και πας σε άλλο σκοπό. Παλιά δηλαδή εβγάνανε δύο σκοπούς σε ένα... μονοκόμματο... σε ένα

κομμάτι. Εδώ είναι ένα - ένα και δεν είναι ποιότητας. Εδώ δεν συγκινούνε εμένα τουλάχιστον δεν με συγκινούν τα κομμάτια που 'χουνε βγάλει. Σταμάτησα να ασχολούμαι με την κρητική μουσική όσον αφορά να θέλω να ακούσω κάποιον. Δεν με συγκινεί κανείς. Ούτε το ράδιο δε βάζω καθόλου στα κρητικά.

Ερ. Τι δεν έχουν αυτοί οι περισσότεροι από τους...;

Απ. Λέμε τώρα για τσι σκοπούς που βγάζουνε. Είναι χάλια, είναι εμπορικοί, είναι πολύ φτηνοί, είναι σαν να γράφεις μίαν έκθεση με ανούσια πράγματα μέσα, να μη σε τραβά τίποτα. Δηλαδή δε βγαίνει τίποτα καλό έτσι που να μείνει. Η ιστορία τώρα δε γράφει τίποτα, περνά ο καιρός χωρίς να γράφει τίποτα.

Ερ. Γιατί γίνεται όμως αυτό, πιστεύετε;

Απ. Γιατί δεν αξίζουν τα κομμάτια που βγαίνουνε. Δεν έχουνε αξία, δεν έχουνε ποιότητα.

Ερ. Υστερούν ας πούμε σε ταλέντο αυτοί οι άνθρωποι ή μήπως τελικά έχουν και άλλο σκοπό;

Απ. Ταλέντο στο παίξιμο έχουνε, είναι δεξιότητες οι λυράρηδες, δεν λέω, αλλά δεν γεννά ο νους των, δεν γεννά ο νους των ανθρώπων, όσον αφορά μουσικά κομμάτια, μουσικές συνθέσεις.

Ερ. Δεν θεωρείτε τώρα ότι όπως και τα παιδιά σας, οι νέοι δηλαδή καλλιτέχνες έχουνε πιο δύσκολο έργο; Είναι πολύ δύσκολο να ξεπεράσουνε τόσους πολλούς παλιούς και μάλιστα αυτό λέγαμε και με τον Γιάννη, συζητάγαμε. Η νέα γενιά πλέον έχει πολλά ακούσματα, ακούει πάρα πολλούς καλλιτέχνες και όπως είναι φυσικό θα επηρεάζεται από αυτούς. Δεν θεωρείτε ότι είναι πιο δύσκολο ο Γιάννης και ο Κώστας να γράψουνε κομμάτια που δεν θα είναι ούτε Σκορδαλός, ούτε Μουντάκης ούτε Κλάδος;

Απ. Πολύ δύσκολο, πάρα πολύ δύσκολο να δημιουργήσεις ένα κομμάτι γιατί τώρα έχομεν ακούσματα και σ' αυτά τα ακούσματα πάνω γυρίζουμε, δεν μπορούμε να ξεφύγουμε από αυτά και να δημιουργήσουμε κάτι άλλο, καινούργιο άκουσμα, αλλά να μην ξεφεύγει από τα μέχρι τώρα. Να είναι στο ίδιο μοτίβο, το ίδιο στιλ, αλλά κάτι καινούργιο. Είναι δύσκολο, δηλαδή προσπαθούμε, αλλά δεν νομίζω να είναι θέμα να πεις θα κάτσω να βγάλω

ένα σκοπό. Είναι θέμα έμπνευσης κάποιας στιγμής, κάτι μπορεί να σε επηρεάσει κάποια στιγμή και να δημιουργηθεί κάτι... αίσθημα μέσα σου και να το βγάλεις έτσι σε σκοπό. Δεν μπορείς να πεις «θα κάτσω να βγάλω ένα σκοπό». Γι' αυτό και πολλοί σκοποί... τα πολλά cd που βγαίνουνε σήμερα είναι σαβούρα, δεν είναι τίποτα.

Ερ. Πιστεύετε ότι τα παιδιά σας μπορούν να βγάλουν κάτι;

Απ. Δύσκολο. Πιστεύω... ο Κώστας έχει βγάλει ένα σκοπό και μ' αρέσει, είναι πάρα πολύ καλός. Πάρα πολύ καλός. Είπα να τότε παίζω και μέσα, αλλά δεν νομίζω, δεν έπρεπε να τον παίζω γιατί ύστερα θα μαδευτεί, θα ακουστεί. Πιθανόν κάποια στιγμή να βγάλει ένα cd να τότε βάλει μέσα. Θέλω να πω μ' αρέσει, είναι ένας απ' τους σκοπούς που μ' αρέσουν.

Ερ. Πώς τον λένε;

Απ. Δεν τού 'χει δώσει όνομα. Πάντως τότε παίζει καμιά φορά στο σπίτι και μ' αρέσει.

Ερ. Χωρίς λόγια; Δεν έχει βάλει ακόμα;

Απ. Όχι, και μαντινάδες μπορείς να βάλεις. Όποια μαντινάδα. Δε δένεται ένας σκοπός δηλαδή με κάποια μαντινάδα. Τι άλλο να πούμε;

Ερ. Τελικά το μέλλον πώς το βλέπετε;

Απ. Το μέλλον; Δύσκολο, δηλαδή σκοτάδι για μένα. Παρόλο που κάνουνε μεγάλη ζημιά.

Ερ. Ρώτησα και τον Γιάννη, αλλά θέλω να μου πείτε κι εσείς λίγο. Υπάρχουνε περιθώρια οι νέοι καλλιτέχνες να ξεπεράσουν τις δυνατότητες αυτού του οργάνου; Θα δούμε κάτι διαφορετικό στην τεχνική στη λύρα;

Απ. Υπάρχει, υπάρχουνε ανθρωποι κι έχουνε ξεπεράσει ας πούμε το συνηθισμένο, το παραδοσιακό. Παίζουνε κάτι διαφορετικό, κάτι άλλο.

Ερ. Δηλαδή ας πούμε να κατέβουν λίγο στην πιο ψηλή περιοχή της λύρας που είναι δύσκολο κανείς να παίξει.

Απ. Υπάρχουν. Υπάρχει ένας Φακάς Δημήτρης στα Χανιά και είναι πολύ δεξιότεχνος που κάνει πολλά πράγματα στη λύρα.

Ερ. Έχουνε νόημα αυτά; Δηλαδή θα βγει κάτι ουσιαστικό;

Απ. Για μένα, για μένα, όχι. Δηλαδή δεν με τραβούνε. Δηλαδή είναι πολύ δεξιότεχνος, αλλά δεν σε τραβάει. Εμένα δεν με τραβάει.

- Ερ. Μήπως δηλαδή και το όργανο έχει εξαντλήσει τις δυνατότητές του;
- Απ. Μπα, δε νομίζω. Δε νομίζω. Δε νομίζω. Είναι θέμα εμπνευσης και το πώς νιώθεις μέσα σου να βγάλεις κάποιο αίσθημα μουσικά. Να βγάλεις κάτι... αίσθημα, μουσικά, σε νότες, το οποίο σήμερα βέβαια είναι παραπάνω δύσκολο απ' ό,τι ήτανε παλιά. Ένα, διότι δεν υπάρχει η αφοσίωση απάνω στη κρητική μουσική και γενικά στην παραδοσιακή μουσική όσο υπήρχανε παλιά. Τώρα έχει επηρεαστεί από τα διάφορα που υπάρχουνε: τηλεοράσεις και χιλιά άλλα δύο πράγματα που έχουνε ξεφύγει οι άνθρωποι να διασκεδάζουνε. Διασκεδάζουν δηλαδή τώρα με άλλα πράγματα και έχουν αφήσει τη μουσική γι' αυτό και ο κόσμος δηλαδή δεν ενδιαφέρεται τώρα τόσο πολύ όταν ακούσει λύρα απ' ό,τι άκουγε παλιά. Ένας λυράρης θέλει να δει, του δίνει δύναμη όταν βλέπει και ενδιαφέρεται ο κόσμος από κάτω, ότι τον ενδιαφέρει. Όταν δεν βλέπει όρεξη, δεν μπορεί να προσφέρει. Δεν μπορεί να παίξει, ας πούμε. Παίζει ανόρεκτα, ας πούμε.
- Ερ. Ο κόσμος τώρα βοηθάει τους καλλιτέχνες να παίζουνε καλά; Δηλαδή μου έλεγε κι ο Γιάννης ότι τώρα δεν χορεύει και καλά ο κόσμος. Εσείς τι γνώμη έχετε; Τι γίνεται;
- Απ. Κι αυτό έχει χαλάσει, γι' αυτό σου λέω, δε βλέπω... έχει αλλοιωθεί το πράμα. Έχει τελειώς παραστρατήσει. Εδώ σωστούς χορευτάδες, να βλέπεις έναν και να χαιρέσαι να τότε βλέπεις, να χορεύει, να κάνει κινήσεις στο χορό που να σε συγκινούνε δεν βλέπεις κανέναν. Εδώ πιο πολύ οι σχολές που βγάζουνε χορευτάδες είναι σαν τα μπαλέτα. Κάνουνε πράγματα που δεν έχουνε καμία σχέση με τον παραδοσιακό χορό, με την παράδοση. Έχουνε ξεφύγει τελειώς και κάνουνε λάθος και τα μέσα ενημέρωσης, η τηλεόραση δηλαδή, που βγαίνουνε κάτι άνθρωποι και βάζουνε κάτι άσχετους και λένε «ωραία και μπράβο» και δίνουνε κουράγιο και δύναμη σ' αυτά τα πράγματα που δεν έχουν καμιά... και πολύ ο κόσμος το βλέπει. Δηλαδή δεν είναι ανάγκη να πεις σ' εμένα ότι αυτός είναι καλός ή δεν είναι. Κάθε ένας ξέρει. Και οι σχολές έχουνε κάνει, πιστεύω, κακό.
- Ερ. Έχουνε κάνει κακό οι σχολές;
- Απ. Οι σχολές για μένα όσον αφορά ποιότητα.
- Ερ. Τα ωδεία λέτε τώρα εσείς, έτσι; Όταν λέτε σχολές εννοείτε ωδεία;

Απ. Ναι, ωδεία μουσικής. Βοηθούνε σ' ένα βαθμό. Βοηθούνε ένα μουσικό να μπει στο όργανο, να το πιάσει, τότε βοηθούνε καλά. Σ' ένα βαθμό. Από 'κει και ύστερα πρέπει ένας απού έχει ταλέντο να προχωρήσει μόνος του. Τώρα αυτές οι σχολές βγάζουνε μουσικούς οι οποίοι μαθαίνουνε τεχνητά, μαθαίνουνε μηχανικά.

Ερ. Είναι καλό για έναν παραδοσιακό, όπως ο γιος σας, οργανοπαίχτη να ξέρει νότες;

Απ. Πιστεύω ναι. Καλό είναι. Ο μουσικός... είναι η γλώσσα της μουσικής να ξέρει τις νότες. Οι παραδοσιακοί βέβαια δεν τσι έχουνε μάθει, όμως είναι καλό, η θεωρία είναι καλή. Όμως αυτές οι σχολές έχουνε βγάλει πάρα πολλούς οι οποίοι δεν είναι ποιότητας. Ποσότητα βγάζουμε, υπάρχει πληθώρα λυράρηδες τώρα και μουσικούς, γιέμωσε η Κρήτη. Παλιά ήταν λίγοι και καλοί, εδώ είναι πολλοί και σκάρτοι. Δηλαδή δε διακρίνουνε σε ποιότητα, είναι πολύ πιο χαμηλά από τσι κορφές απού υπήρχανε μια φορά. Πολύ πιο χαμηλά.

Ερ. Να σας ρωτήσω κάτι; Γιατί αυτός ο τόπος έβγαλε πολλούς έτσι μεγάλους καλλιτέχνες; Έχετε καμιά εξήγηση; Το Ρέθυμνο, δηλαδή;

Απ. Το Ρέθυμνος, δεν ξέρω. Είναι η μάνα φαίνεται. Είναι η μάνα της μουσικής τση παραδοσιακής της Κρήτης διότι... δύσκολο να το εξηγήσω το γιατί, εβγήκανε εδώ πέρα ο Σκορδαλός, ο Σταματογιάννης, ο Σηφογιώργης, ο Μουντάκης. Όλοι αυτοί απ' το Ρέθυμνο. Δεν ξέρω, δεν μπορώ να το εξηγήσω το γιατί. Πρέπει να πάει κανείς πίσω σ' εκείνα τα χρόνια για να το εξηγήσει. Δεν ξέρω γιατί.

Ερ. Δεν έχετε ακούσει εσείς και από τους παλιότερους καμιά εξήγηση, έτσι;

Απ. Όχι, δεν μπορώ να δώσω εξήγηση, δεν έχω ακούσει. Μήπως επειδής ασχοληθήκανε με τη λύρα εδώ πέρα, ενώ στα Χανιά είχανε βιολί, στη Σητεία είχανε βιολί. Μπορεί να 'ναι κι αυτός ένας λόγος που δεν είχανε τη λύρα ως κύριο όργανο στσι άλλους νομούς, ενώ εμείς εδώ πέρα είχαμε τη λύρα. Μ' αυτή δώσαμε δύναμη και πιθανώς να είναι και ένας λόγος αυτός που πρωτοπορέψαμε σ' αυτό.

Όσον αφορά στο μέλλον τση μουσικής τώρα. Παίχτες είναι γεμάτη η Κρήτη. Παίχτες. Καλοί, δε λέω, καλοί. Αλλά η ιστορία γράφει δημιουργούς

και τώρα δημιουργοί δεν υπάρχουνε. Όσοι είναι αυτοί που λένε πως δημιουργούνε, δεν τα γράφει η ιστορία για μένα κι αυτό θα το δείξει, θα το δείξουνε τα πράγματα.

Ερ. Τι θα συμβουλευάτε τον Γιάννη και τον Κώστα ώστε να φτάσουν σ' αυτό το σημείο να δημιουργήσουν;

Απ. Ο Γιάννης και ο Κώστας, μπορεί να είναι ο Γιάννης πρώτος παίχτης, για μένα είναι στην Κρήτη ο πρώτος, αλλά αν δεν δημιουργήσει, δεν θα είναι τίποτα.

Ερ. Τι του λείπει για να φτάσει σε αυτό το σημείο;

Απ. Για να δημιουργήσει; Δεν είναι θέμα ότι έχεις κάτι ή σου λείπει κάτι, νομίζω. Είναι θέμα έμπνευσης, είναι θέμα συγκυρίας, είναι θέμα... Όπως είπαμε αλλάξαμε τώρα οι εποχές. Παλιά επήγαινες σ' ένα γλέντι και άκουγες τον Σκορδαλό και τον αποθέωνες, του 'δινες δύναμη να συνεχίσει, του 'δινες... τον έκανες να νιώθει ότι έχει αξία και προσπαθούσε και αυτός.

Ερ. Αυτό το έχω πει και εγώ, ότι ο κόσμος έπαιζε μεγάλο ρόλο τότε.

Απ. Απόλυτα.

Ερ. Ενώ τώρα είναι λίγο αδιάφορος ο κόσμος.

Απ. Τώρα δεν ασχολείται. Τότες ήτανε η μουσική, νομίζω, η μόνη διασκέδαση, τότε. Δεν ξέρω αν υπήρχεν άλλη διασκέδαση εκείνα, τα παλιά χρόνια, πριν τις τηλεοράσεις.

Ερ. Δηλαδή μπορεί τώρα και ο Γιάννης να βγάλει ένα κομμάτι και να μην το αντιληφθεί και ο κόσμος. Έτσι;

Απ. Ναι. Ένα κομμάτι τώρα δεν θα 'χε την αξία που θα 'χε αν το 'βγανε δεν ξέρω πριν δεν ξέρω πόσα χρόνια. Έχουνε αλλάξει οι καταστάσεις.

Ερ. Ή μπορεί και το ανάποδο. Να βγάλει ένα κομμάτι που να μην είναι τόσο καλό και να περάσει στον κόσμο.

Απ. Μπα! Μάλλον δεν θα το γράψει ο χρόνος. Δεν θα το γράψει. Δηλαδή η ιστορία γράφει μόνο πράγματα που έχουν αξία και που μένουνε. Το πώς γράφει η ιστορία; Ε! Το κάθε κομμάτι έχει κάποια αξία. Αυτό το ακούει ένας άνθρωπος μουσικός ή όχι, άσχετος, μετά από χρόνια και λέει «αυτό μ' αρέσει, αυτό είναι καλό». Και επειδή είναι ηχογραφημένα, τ' ακούει και μετά από πενήντα, εκατό χρόνια, κι άλλος, κι άλλος. Δηλαδή τα καλά

μένουνε, τα υπόλοιπα σβήνουνε νωρίς. Διότι δεν ακούγονται, δεν παίζονται. Τα καλά θα τα ακούσει κι ο άλλος μουσικός, θα τα παίξει στο γλέντι, θα τα μάθει ο κόσμος και οι της επόμενης γενιάς θα ακούσουν τση προηγούμενης και θα κρατήξουν αυτά που των αρέσουνε. Έτσι γράφει η ιστορία, κάτι που μεταδίδεται από γενιά σε γενιά. Όταν δεν μεταδίδεται, σβήνει. Και πιστεύω αυτά που γράφονται σήμερα, δεν βλέπω να μεταδίδονται. Αυτό πιστεύω εγώ. Δεν έχουν αξία που χρειάζεται για να μείνουνε στην ιστορία.

Ερ. Ο καλός ο μουσικός γεννιέται τελικά ή γίνεται;

Απ. Ναι. Γεννιέται. Ο μουσικός γεννιέται. Δεν μπορείς να κάμεις ένα ταλέντο όταν δεν το 'χεις. Όταν δεν το 'χει ένας. Ένα μικρόβιο το 'χει ο καθένας μέσα του και το κουβαλεί, αν το 'χει. Αυτό πιστεύω. Μουσικοί έχουνε γίνει πολλοί που δεν το 'χουν το ταλέντο αυτό. Παίζουνε μηχανικά, παίζουνε έτσι, χωρίς πάθος, παίζουν. Και μπορεί να παίζουν και καλούτσικα αλλά ο καλός μουσικός, το ταλέντο διακρίνεται.

Ερ. Το καλό το όργανο τώρα, από πλευράς κατασκευής βοηθάει τον μουσικό;

Απ. Πολύ, πάρα πολύ, ναι. Ένα καλό όργανο σ' αρέσει να το παίζεις, σ' αρέσει, σε βοηθά να εμπνευστείς, σ' αρέσει δηλαδή να το παίζεις.

Ερ. Από τη πείρα σας που αποκομίσατε παίζοντας λύρες και λαούτα βέβαια ποιο είναι το μυστικό για να θγει ένα καλό όργανο;

Απ. Ένα πρώτο πράμα είναι πως τα υλικά πρέπει να 'ναι καλά. Άμα έχεις καλά υλικά, οι πιθανότητες να θγει ένα καλό όργανο είναι όπως ένας καλός μάγειρας αφού έχει καλά υλικά, θα κάμει ένα καλό φαί. Όταν έχει κακά υλικά και καλός μάγειρας να 'ναι, το φαγητό δεν θα 'ναι πρώτο.

Ερ. Για τη λύρα ποια είναι τα καλά υλικά;

Απ. Καλά υλικά είναι: παλιό ξύλο.

Ερ. Από πού;

Απ. Μουρνιά συνήθως, καρυδιά, αλλά να 'ναι παλιά ώστε να πάλλονται, να δημιουργούνε δονήσεις. Να μην είναι αδιάφορα όταν τaráσσει η χορδή, να παίζουνε και αυτά. Το ξύλο, δηλαδή.

Ερ. Το καπάκι;

- Απ. Το καπάκι νομίζω είναι το πρώτο, είναι το πιο σημαντικό σε ένα όργανο, ό,τι όργανο και να 'ναι. Απάνω στην τέχνη τώρα πώς θα κατασκευάσεις ένα όργανο, όλα βέβαια δεν θα παίζουνε το ίδιο, δεν εννοεί ότι ένας συγκεκριμένος ήχος είναι ο καλύτερος.
- Ερ. Τι καπάκι βάζετε εσείς;
- Απ. Εδώ στην Κρήτη συνήθως βάζουμε ένα κατράνι το λέμε. Ένας είδος έλατου είναι εγώ πιστεύω. Κέδρος, κάτι τέτοιο. Είναι πιο σκληρό από το έλατο Γερμανίας που βάζουμε στα λαούτα. Στα λαούτα βάζουμε μαλακό ξύλο για καπάκι, ενώ στη λύρα χρειάζεται λιγάκι πιο σκληρό.
- Ερ. Βάζατε κάτι ξεχωριστό στην κατασκευή της λύρας που ήτανε το σημάδι ότι το έχετε κάνει εσείς;
- Απ. Ναι, απάνω στη λύρα εγώ από πίσω βάζω την κεφαλή του αετού και την κάνω εγώ μόνο. Κάθε ένας κάνει κάτι. Εγώ βάζω το κεφάλι μόνο του αετού.
- Ερ. Ή κάτι άλλο στα ξύλα που να ξεχωρίζει και να δίνει ένα χαρακτηριστικό ιδιαίτερο;
- Απ. Όχι. Έχουμε πάρει το στιλ του Σταγάκη οι περισσότεροι κατασκευαστές, έχουμε τώρα μείνει στο στιλ του Σταγάκη, το σήμα.
- Ερ. Αυτός ήταν ο καλύτερος, πιστεύετε;
- Απ. Ναι. Πιστεύω ότι αυτός ήτανε όπως ο Σκορδαλός στη λύρα, στο παίξιμο, ήτανε κι ο Σταγάκης στην κατασκευή της λύρας. Πιστεύω. Δεν ήταν όλα τα όργανα πρώτα, αλλά έχει κάνει περισσότερα καλά όργανα αυτός από κάθε άλλον.
- Ερ. Το κούρδισμα στις χορδές το κάνετε όπως είναι τώρα, πάντα;
- Απ. Ναι. Μι - Λα - Ρε - Σολ πάντα. Πάντα ήτανε έτσι στάνταρ.
- Ερ. Στο λαούτο;
- Απ. Μι - Λα - Ρε - Σολ είναι και στο λαούτο, απλώς στο λαούτο βάζουμε τώρα και διάφορες χορδές όσον αφορά το πάχος κάθε χορδής. Βάζουμε και κιθάρας χορδή τώρα στο λαούτο και έχει κάποιο άλλο ήχο. Ήθελα να επισημάνω και τούτο: τώρα αρχίζουμε και κατασκευάζουμε όργανα που έχουνε ξεφύγει απ' το παραδοσιακό και δεν ακούγονται σαν λαούτο, ακούγονται σαν κιθάρα, σαν κάτι άλλο δηλαδή. Έχουμε ξεφύγει και από

‘χει πέρα. Είναι δύσκολο να πει κανείς ποιο είναι το σωστό, δηλαδή δεν υπάρχει σωστό και λάθος, απλώς έχουμε ξεφύγει από αυτό που ξέραμε ως παραδοσιακό ήχο. Ναι. Έχει ξεφύγει και στα όργανα δηλαδή.

Ερ. Πιο δύσκολο είναι να φτιάξει κανείς λαούτο απ’ ό,τι λύρα;

Απ. Πιο χρονοβόρο θα ‘λεγα πως είναι το λαούτο επειδή χρειάζεται να κολλήσεις από πίσω τις ντούγιες, αλλά και η λύρα, ο κοχλίας, έτσι, το κεφάλι παίρνει πολύ ώρα και σ’ αυτό.

Ερ. Και κάτι τελευταίο: στην Αυστραλία παίζατε με δύο λαούτα ή ένα; Τι γινότανε;

Απ. Ένα νομίζω, απ’ ό,τι θυμούμαι, ένα είχα. Ένα και καμιά φορά είχα και καμιά κιθάρα. Αλλά ως επί το πλείστον, ένα.

Ερ. Συνήθως ένα, έτσι;

Απ. Ναι, ναι.

Ερ. Το οποίο έπαιζε σόλο;

Απ. Σόλο, ναι.

Ερ. Ενώ όταν έμπαινε και το δεύτερο;

Απ. Το δεύτερο έπαιζε μπάσο, ακκομπανιαμέντα.

Ερ. Σκούπα που λέμε;

Απ. Κάτι τέτοιο. Ναι.

Ερ. Ωραία.

Απ. Αυτά.

Ερ. Ευχαριστούμε πάρα πολύ. Ευχόμαστε τα παιδιά έτσι να συνεχίσουν αυτό το δρόμο.

Απ. Όπως είπα και νωρίτερα για μένα δύσκολο θεωρώ το μέλλον. Παρόλο που άλλοι το θεωρούνε πρώτο και πάει καλά και η μουσική μας πάει καλά, δεν νομίζω ότι το λένε από μέσα τους και κάνουνε κακό. Πρέπει να λέμε την αλήθεια. Πρέπει να λένε τα πράγματα όπως είναι κι ας πονούνε. Δηλαδή δεν μπορούμε να περνούμε κάτι και να δίνουμε αξία σε κάτι που δεν έχει. Δεν κάνουμε καλό με αυτό το πράγμα. Εγώ αυτό πιστεύω. Αυτά.

Ερ. Να ‘στε καλά.

Απ. Ευχαριστώ.